

Fikční tvrzení, tvrzení o fikci a pohyb na rozhraní

*Diskuse s Françoisem Recanatim*¹

Petr Koťátko

Filosofický ústav AV ČR, v. v. i., Praha

kotatko@flu.cas.cz

Abstract:

Fictional Statements, Statements about Fiction and Motion on the Border *A Discourse with François Recanati*

The paper focuses on fictional discourse, discourse about fiction and dynamic relations between them: the immediate impulse came from the recent analysis of parafictional statements proposed by François Recanati. A confrontation of basic theoretical assumptions (section I, II) will be followed by an alternative analysis: unlike Recanati's version, it will not assume a switch to the mode of pretence as an ineliminable part of parafictional statements (III, IV). The aim will not be to replace one analysis by its rival but to show that the same sentence can be used not only to perform various functions, but also to perform the same (here: parafictional) function in various ways – and generally to demonstrate the variety of language games going on in this sphere (V). Special attention will be paid to their specific dynamics, including the fluctuation between the “serious” and fictional modes of speech (VI).

Keywords: narrative fiction, fictional names, parafictional statements, pretence, mixed discourse

DOI: <https://doi.org/10.46854/fc.2022.4r.673>

1 Anglická stať na stejné téma (do značné míry shodná s tímto textem) vyjde ve zvláštním čísle časopisu *Studia semiotyczne*, věnovaném fikčním jménům: viz *Studia Semiotyczne*, 36, 2022, nr. 1, s. 17–39; doi:10.26333/sts.xxxvi1.03. Děkuji redakci i editorovi čísla prof. Piotru Stalmaszczykovi za laskavé svolení k otištění české verze. Jsem velmi zavázán také recenzentkám/recenzentům této stati za cenné podněty pro mou další práci na tématu (rozsah článku mi už bohužel nedovolil reagovat na ně na příslušných místech).

o. Úvod

Předmětem následujících úvah jsou specifické funkce, které jazyk vykonává ve fikčním diskursu (primárně v textech narativní fikce) a v našem diskursu o fikci, a také dynamické vztahy mezi fikčním a tzv. seriózním užíváním jazyka. Jejich bezprostřední inspirací je ale diskuse s Françoisem Recanatiem a jeho analýzou parafikčních výpovědí – tvrzení, která vykonáváme užitím vět jako „V Doylových povídkách je Holmes detektiv ohromující svými dedukcemi“. Pokud se na následujících stránkách nestane něco nepředvídaného, Recanatiho návrh přijmeme s uznáním – ne jako jedinou možnou analýzu výpovědí vykonaných užitím takových vět, ale jako přesný popis jedné z rolí, které tyto věty hrají v diskursu o fikci, ve fikčním diskursu samém,² případně na pohyblivé hranici mezi nimi. Zvážíme tedy i alternativní analýzu – ne proto, abychom revidovali Recanatiho verzi nebo ji nahradili jinou, ale abychom poukázali na (zjevně nevyčerpatelnou) rozmanitost toho, co se odehrává v těchto sférách komunikace. Řečeno o něco konkrétněji, budeme mít příležitost ocenit uvedenou větu jako nástroj schopný příležitostně sloužit: (a) k demonstrativní identifikaci aktů předstírání (výkonů v modu *jako by*) vyžadovaných Doylovými texty, jinými slovy: k vykonávání výpovědí, které samy zahrnují přechod do modu *jako by*, a to pro účely demonstrace; (b) k odvedení stejné identifikační práce „standardní“ deskriptivní cestou; (c) k pokračování ve hře v modu *jako by* („game of make-believe“) iniciované Doylovými povídkami, a to (na rozdíl od případu (a)) kvůli „prostému potěšení ze hry“; (d) k rozvíjení konverzace zahrnující (opět pro pouhý požitek ze hry) náhlé a občas obtížně identifikovatelné přechody mezi fikčním a „vážným“ režimem řeči. Pohyby tohoto druhu budou hlavním tématem diskusí vedlejších ve druhé půli stati: předěl mezi oběma typy diskursu z nich vyjde jako propustná („tranzitní“) hranice s čilým pohraničním ruchem.

Diskuse ale bude muset začít vymezením základních předpokladů týkajících se klíčových funkcí fikčního diskursu, zejména úlohy fikčních jmen užitých v textech narativní fikce a sekundárně i v diskursu o fikci, rolí předstírání v interpretaci těchto užití a povahou fikčních postav.³ Ukáže se, že autorovy názory v této sféře jsou do značné míry slučitelné s Recanatiho sta-

2 Jak připomíná sám Recanati (Fictional, Metafictional, Parafictional. *Proceedings of the Aristotelian Society*, 118, 2018, No. 1, s. 25–54, pozn. č. 1), “one and the same sentence containing a fictional name can be used in different ways, just as the fictional name itself can be used in different ways. Thus the same sentence can be fictional in some uses, parafictional in others, metafictional in yet others.”

3 O některých z nich jsem se už na stránkách tohoto časopisu stručně zmínil v jiném kontextu. Viz Koťátko, P., Myslet a mluvit „jako by“. *Filosofický časopis*, 68, 2020, č. 3, s. 323–344.

novisky: tato slučitelnost ale bude čas od času vyžadovat jisté výhrady a jistá vysvětlení.

I. Fikční jména a role předstírání

Recanati sdílí široce (i když ne všeobecně) přijímaný názor, že užití fikčních jmen, jako je „Sherlock Holmes“, v textech narativní fikce neslouží k referování k entitám žádného druhu – ani k reálným osobám, ani k fikčním postavám (chápaným jako abstraktní objekty). Jak ale dodává, jako čtenáři typicky předstíráme, že v těchto užitích něco označují, a tato předpokládaná_{JB}⁴ reference je

„fiktivní reference k běžnému objektu („ordinary object“), nikoli skutečná reference k fiktivnímu objektu“.⁵

Mimo fikční kontext může být totéž jméno užito k referování k abstraktnímu artefaktu, jak je tomu v metafikčním tvrzení

(O) Sherlock Holmes je fikční postava stvořená A. C. Doylem v roce 1887.

Zatím to vypadá na bezvýhradnou shodu, pokud jde o roli předstírání („pretence“) ve fungování fikčních jmen: jak ale ukáže bližší pohled, tato shoda má své meze. Na jiném místě Recanati říká:

„Podle simulačního pojetí tato jména [tj. fikční jména užitá ve fikčních textech – P.K.] ve skutečnosti k ničemu nereferují. Reference se zde pouze simuluje: autor se chová jako by (on nebo vyprávěč, jehož úlohu hraje) užitím těchto jmen referoval ke konkrétním individuím.“⁶

4 Index JB připojený ke slovesu, substantivu nebo adjektivu indikuje modus předstírání, nebo, jak budu příležitostně říkat, modus *jako by*. V analytické teorii fikce je obecně rozšířenou praxí užívat synonymně výrazy jako: „to pretend to believe that *p*“, „to believe in the as if mode that *p*“, „to make-believe that *p*“ a „to imagine that *p*“ (ve smyslu propozičního představování, na rozdíl od imaginativních obrazů jako výkonů „mental imagery“).

5 „... fictitious reference to an ordinary object rather than genuine reference to a fictitious object“ (Recanati, F., *Fictional Reference as Simulation*. In: Maier, E. – Stokke, A. (eds.), *The Language of Fiction*. Oxford, Oxford University Press 2021, s. 14. Stránkové odkazy se vztahují k online verzi: https://jeannicod.ccsd.cnrs.fr/ijn_03470864/document; [cit. 24. 10. 2022]). Na tomto místě nebude od věci další terminologická poznámka, tentokrát k dvojici „fiktivní“ („fictitious“) versus „fikční“ („fictional“). První adjektivum zde užíváme v běžném smyslu (jako synonymum slova „smyšlený“), zatímco druhé označuje příslušnost k fikci jako k žánru nebo typu diskursu v jejich rozmanitých podobách (románové vyprávění, divadelní hra, konverzace vedená „pro potěšení ze hry“ v modu *jako by* atd.).

6 Tamtéž.

Neshoda, na niž chci poukázat, se týká role předstírání v autorových kreativních aktech. Podobná tvrzení pronáší Recanati na různých místech – následující se týká statusu tvrzení ve fikčních textech:

„Autor fikčního díla předstírá, že vykonává akty tvrzení, tj. že vypovídá o faktech, které jsou mu známy.⁷

A zde je pro srovnání klasická Lewisova formulace, na niž se Recanati odvolává:

„Vyprávění příběhů je předstírání: autor předstírá, že to, co dělá, je pravdivé vypovídání o věcech, které jsou mluvčímu známy.“⁸

Viděli jsme dva příklady toho, co pokládám za obecně rozšířený mýtus o zásadní roli autorského předstírání v konstituci narativní fikce: mýtus posvěcený těmi největšími jmény na tomto poli.⁹ Pokud jde o mě, jsem naopak přesvědčen, že jediný autorův výkon, nutný a dostačující pro vznik díla narativní fikce, spočívá ve vytvoření textu, jehož literární funkce vyžadují čtenářskou odezvu v modu předstírání.¹⁰ Obecně ji lze popsat takto:

Schéma N: Literární funkce narativního fikčního textu od čtenáře vyžadují, aby přistupoval_{JB} k jeho větám jako k záznamům promluv obyvatele reálného světa – vypravěče, který nám sděluje, co se v tomto světě odehrálo. Role

7 “... report facts of which s/he has knowledge” (tamtéž, s. 4). V předchozím textu na toto téma Recanati rovněž mluví o „the author’s pretended assertions“, ale dodává: “Or rather: the utterance is presented as made by someone (the fictional narrator) who has knowledge of the fact which the utterance states.” (Recanati, F., *Fictional, Metafictional, Parafictional*, c.d., s. 2.) Nicméně, po tomto slibném náznaku obratu následuje další odkaz k údajnému autorskému předstírání reference k reálným individuí.

8 “Storytelling is a pretense: the author pretends that what he does is truth-telling about matters whereof the teller has knowledge.” (Lewis, D., *Truth in Fiction*. In: týž, *Philosophical Papers*. Vol. I. Ed. by C. Peacocke. Oxford, Oxford University Press 1983, s. 266.)

9 Z dalších viz např. Searle, J., *The Logical Status of Fictional Discourse*. *New Literary History*, 6, 1975, No. 2, s. 319–332; s. 327; s. 331 aj.; Evans, G., *The Varieties of Reference*. Ed. by J. McDowell. Oxford, Clarendon Press 1982, s. 535 aj.; Schiffer, S., *The Things We Mean*. Oxford, Clarendon Press 2003, s. 52 aj.; Thomasson, A., *Fictional Characters and Literary Practices*. *British Journal of Aesthetics*, 43, 2003, No. 2, s. 138–157, s. 149 aj.; Kripke, S., *Reference and Existence: The John Locke Lectures for 1973*. New York, Oxford University Press 2013, s. 17 aj.

10 Různé (více či méně důsledné) verze tohoto stanoviska viz např. v: Walton, K., *Mimesis as Make-believe. On the Foundations of the Representational Arts*. Cambridge, MA, Harvard University Press 1990; Currie, G., *The Nature of Fiction*. Cambridge, Cambridge University Press 1990; Friend, S., *The Great Beetle Debate: A Study in Imagining with Names*. *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, 153, 2011, No. 2, s. 183–211.

čtenáře dále zahrnuje apriorní, ale ne neodvolatelnou důvěru, kterou propůjčuje_{JB} vypravěčovým promluvám.¹¹

Vytvořit text vyžadující a podněcující odezvu v podobě výkonů v modu předstírání (například napsat narativní fikční text) bezpochyby nevyžaduje osobní účast na těchto výkonech, tak jako úspěšně vykonat mluvní akt sloužící k navozování přesvědčení nebo přání na straně adresátů nevyžaduje od mluvčího sdílení těchto postojů.¹² Korelativně, přistupovat k textu jako k dílu narativní fikce nevyžaduje od čtenáře, aby autorovi připisoval předstírání jakéhokoli druhu: úplně stačí vnímat text jako nositele literárních funkcí kladoucích na čtenáře požadavky uvedené ve *Schématu N*.¹³

Předpoklad_{JB}, že věty, které nacházíme v textu narativní fikce, jsou záznamy promluv reálné osoby o reálných událostech (viz *Schéma N*), zahrnuje předpoklad_{JB}, že jména obsažená v těchto větách fungují stejně jako jména užívaná v každodenní komunikaci. Jinými slovy, literární funkce textu vyžadují, aby čtenář předpokládal_{JB}, že osoby, o nichž se v textu mluví, získaly svá jména v nějakém druhu „křtu“, zcela nezávisle na vypravěčově narativním výkonu, pak jimi byly kontinuálně označovány a vypravěč se jen připojil k této praxi. Tento požadavek lze pro naše účely shrnout takto:

(R) Výskyt výrazu, který vypadá a chová se jako vlastní jméno, v textu narativní fikce vybízí čtenáře, aby předpokládal_{JB}, že v této fázi vyprávění užil vypravěč vlastní jméno k označení osoby, již bylo toto jméno přiřazeno na počátku řetězu, jehož součástí je vypravěčova promluva.¹⁴

11 Mělo by být zřejmé, že požadavky zmíněné ve *Schématu N* platí výlučně pro narativní fikci v přísném smyslu. Nevztahují se například na texty nabízející čtenáři „přímý přístup“ (nezprostředkovaný žádným narativním výkonem) k dějům, které se, jak máme předpokládat_{JB}, odehrávají v něčí mysli. Srov. Chatmanovy texty o „proudu vědomí“ („stream of consciousness“) a dalších případech „nevyprávěných příběhů“ (Chatman, S., *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*. Ithaca, Cornell University Press 1978, Ch. 4: Discourse: Narrated Stories). Pokud jde o odkazy k reálnému světu ve *Schématu N* (viz níže pozn. č. 63), srov. též Kotátko, P., Interpretace narativní fikce: kolik světů je zapotřebí? *Svět literatury*, XXX, 2020, č. 61, s. 33–48.

12 Více k tomu tamtéž, kap. III.

13 Trváme-li na tom, že předpokládaný autorský záměr je podstatný pro náš přístup k textu jako k případu narativní fikce, pak jde o záměr vyvolat jisté výkony v modu *jako by* („pretence“, „make-believe“) na straně čtenářů. To je jedno z východisek tzv. „fictive utterance theory of fiction“, srov. k tomu např. Davies, D., *Fictionality, Fictive Utterance and the Assertive Author*. In: Currie, G. – Kotátko, P. – Pokorný, M. (eds.), *Mimesis: Metaphysics, Pragmatics, Cognition*. London, College Publications 2012, s. 61–85.

14 Někdo by mohl namítnout: „Tím jenom říkáte, co bychom měli *jako by* předpokládat například o výrazu ‚Ema Bovaryová‘ (totiž že je to vlastní jméno užitě vypravěčem k referování k reálné osobě). Ale co je to *doopravdy*?“ Správná odpověď by zněla: „Právě jste to řekl: je to výraz, jehož funkce ve fikčním textu od čtenáře vyžaduje, aby ho interpretoval_{JB} jako... (viz princip R).“ To je kompletní sémantická charakteristika vymezující (ne v modu *jako by*, ale přímočaře) roli tohoto výrazu v jeho primárním užití.

Získáváme tak jednoduchý princip identifikace_{JB} osoby, o níž, dejme tomu, uvažujeme pod jménem „Ema“ při čtení Flaubertova textu. Jde o osobu jedinečně splňující deskripci *D*, jejíž specifikace vychází z principu *R*:

(*D*) osoba, jíž bylo jméno „Ema“ přiřazeno na počátku řetězu, jehož součástí jsou tyto vypravěčovy promluvy.

Svět, na nějž se aplikuje_{JB} tato deskripce, je fixován předem jako reálný svět, a to díky tomu, že vypravěčovy narativní výkony, stejně jako entity, k nimž se v nich referuje, situujeme_{JB} do tohoto světa (viz *Schéma N*). Zároveň musíme předpokládat_{JB}, že *D* identifikuje referent jména „Ema“ rigidně (máme-li k tomuto jménu přistupovat_{JB} stejně jako ke jménům v běžné komunikaci, tj. jako k rigidnímu designátoru). Jinými slovy: vzhledem ke všem možným světům *D* identifikuje Emu jako tu osobu, která jedinečně splňuje *D* v reálném světě. Mělo by tedy být zřejmé, že deskripce *D* nehraje roli významu jména „Ema“, ale „pouze“ roli fixace jeho reference. Odkazy na *D* tedy nelze chápat jako etablování tradiční deskriptivní teorie jmen ve sféře narativní fikce.¹⁵

Deskripce *D* může být označena jako „parazitní“, „nominální“ nebo „formální“, protože její identifikační síla parazituje na odkazu_{JB} k vypravěčovým promluvám a k obecnému mechanismu fungování jmen. Její informační obsah je nápadně chudý – ale právě díky tomuto deficitu nám umožňuje identifikovat_{JB} osobu jménem „Ema“ (a odlišit_{JB} ji od všech Em v univerzu) od prvního výskytu tohoto jména ve Flaubertově textu. Této osobě pak připisujeme_{JB} všechna neparazitní určení, která sesbíráme během čtení – přičemž předpokládáme_{JB}, že je plně určená i ve všech dalších ohledech (ve všech obligatorních parametrech určitosti lidských bytostí), o nichž se text nezmiňuje.¹⁶ Jinými slovy, téměř na každé stránce *Paní Bovaryové* se o Emě dozvídáme něco nového: ale uvažujeme o ní zcela určitým (identifikačně jednoznačným) způsobem od prvního setkání s jejím jménem, a to díky deskripci *D* a její přímočaré dostupnosti.

15 Opačný postoj obhajuje např. Manuel García-Carpintero ve stati „Is Fictional Reference Rigid?“ (*Organon F*, 22, 2015, Supplementary Issue (Ed. by J. Hvorecký), s. 145–168). Srov. též moji odpověď v: Koťátko, P., *Fictional Discourse. Replies to Organon F Papers (Part II)*. *Organon F*, 23, 2016, No. 1, s. 102–124.

16 Diskusi k poslednímu bodu viz ve stati: Koťátko, P., *Who Is Who in the Fictional World*. In: Koťátko, P. – Pokorný, M. – Sabatés, M. (eds.), *Fictionality, Possibility, Reality*. Bratislava, Aleph 2010, s. 89–100. Kromě toho si jako vstřícný čtenář mohu představovat, jak by se vyvíjel Emin osud, kdyby se v té či oné situaci zachovala jinak, než jak se dočítám v knize (např. kdyby nepodepsala jistou směnku). Srov. k tomu Friend, S., *The Great Beetle Debate: A Study in Imagining with Names*, c.d., s. 188; viz též níže pozn. č. 55.

II. Předpokládání_{JB} referenty fikčních jmen versus fikční postavy

Když Recanati mluví o vztahu mezi fikčním užitím fikčních jmen (primárně v textech narativní fikce) a jejich metafikčním užitím (v „seriózním“ diskurzu o fikci), klasifikuje první způsob užití jako základní a mimo jiné říká:

„Provozování fikce, založené na předstírání, je zdrojem vzniku abstraktních artefaktů, které na něm supervenují a k nimž lze zpětně referovat v metafikčních větách.“¹⁷

S tím lze jen souhlasit – s dodatkem, že jsou-li naše úvahy v kap. I správné, obrat „provozování fikce založené na předstírání“ je třeba číst tak, že na straně autora neodkazuje k jeho (údajnému) „prvotnímu předstírání“,¹⁸ ale k jeho výkonu ústíciému v textu, jehož literární funkce vyžadují a podněčují akty v modu předstírání na straně čtenářů. A pokud jde o čtenáře, „provozování fikce založené na předstírání“ označuje jejich výkony naplňující právě uvedený požadavek. Dovolte nyní několik slov o mém chápání vztahu mezi těmito výkony, v prvé řadě těmi, které spočívají v předpokladu_{JB} existence reálných referentů fikčních jmen (užitých v textech narativní fikce) – a na druhé straně literárními postavami, chápanými jako prvky konstrukce literárního díla, a tedy jako abstraktní artefakty.

Za prvé, obojí je třeba striktně rozlišovat.¹⁹ Čtenář jen stěží přistoupí na předpoklad (ať už přímočaře, nebo v modu *jako by*), že jméno „Ema“, jak se užívá ve Flaubertově textu, referuje k abstraktní entitě, která udržuje milostný poměr s jinou, stejně promiskuitní abstraktní entitou jménem „Rudolf“, a podvádí tak nic netušící abstraktní entitu jménem „Karel“. Na druhé straně musíme připustit, že při čtení *Paní Bovaryové* nejen předpokládáme_{JB} existenci Emy jako bytosti z masa a kostí, abychom se mohli nechat vést vyprávěním a ponořit se do příběhu, ale současně oceňujeme fikční postavu jménem „Ema“ jako geniální literární konstrukt. Je zřejmé, že mezi oběma

17 “The practice of fiction, based on pretence, is what gives birth to the abstract artefacts which supervene on it and can in turn be referred to in metafictional sentences...” Recanati, F., *Fictional Reference as Simulation*, c.d., s. 4.

18 Gareth Evans (v *The Varieties of Reference*, c.d., s. 353) mluví o „the author’s deliberate initial pretence“, jež má spočívat v „pretending to have knowledge of things and episodes“.

19 Následující příklad by měl ilustrovat praktický význam tohoto rozlišení. Otázka „Je Danteho Odysseus identický s Homérovým Odysseem?“ připouští dvě různá čtení: (1) Vyžadují literární funkce Danteho *Pekla*, abychom předpokládali_{JB}, že výskyty jména „Ulisse“ referují k téže osobě jako výskyty jména „Ὀδυσσεύς“ v Homérově *Odyssei*? (2) Je Danteho Odysseus tatáž literární postava jako Homérův Odysseus? Shodneme se snad na tom, že správná odpověď zní v prvním případě „ano“, zatímco ve druhém „ne“. Více o tom v: Koťátko, P., *Fictional Names, Fictional Characters and Persons Referred to in Narrative Fiction*. *Organon F*, 24, 2017, č. 3, s. 308–338.

výkony je bezprostřední vztah. Existence Emy jako jedné z postav Flaubertova románu, a tedy jako abstraktního artefaktu, spočívá právě v tom, že literární funkce Flaubertova textu vyžadují, abychom předpokládali_{JB} existenci Emy jako reálné osoby (identifikované_{JB} způsobem vyloženým v kap. I) a přisuzovali_{JB} jí vlastnosti, jejichž popis nacházíme v textu. Korelativně, Emu jako literární postavu můžeme identifikovat právě výčtem nároků či požadavků, které na nás uvaluje tato složka románové stavby. Jak je zřejmé z naší předchozí diskuse, tento výčet obsahuje předpoklady, jejichž přijetí_{JB} čtenářem umožní tomuto prvku konstrukce díla, aby pro něj odvedl svou práci. Konkrétně:

(1) předpoklad, že existuje přesně jedna reálná osoba, k níž referují vypravěčova užití jména „Ema“ (totiž osoba, již bylo toto jméno přiřazeno na počátku řetězu, jehož součástí jsou tato užití);

(2) předpoklad, že tato osoba vystudovala klášterní školu, provdala se za mladého lékaře jménem „Karel Bovary“; atd.

Pokud jde o ne-parazitní vlastnosti, o jakých se mluví v bodě (2), náležejí k fikční postavě jménem „Ema“ právě popsaným způsobem: nejspíš bychom ale uvítali nějaký jednodušší a elegantnější způsob, jak zachytit tento komplexní vztah. Nabízí se možnost vypůjčit si Zaltovo známé terminologické rozlišení dvou druhů predikace: „exemplifikace“ versus „kódování“²⁰ a interpretovat je pro naše účely následovně. Za prvé, jako Flaubertovi čtenáři bychom měli předpokládat_{JB}, že Ema, bytost z masa a kostí, *exemplifikuje* ne-parazitní vlastnosti $P_p, P_{2...} P_n$, jejichž popisy nacházíme v textu. Za druhé, řekneme, že Ema jako fikční postava, tj. jedinečný literární konstrukt, má v sobě *zakódovány* vlastnosti $P_p, P_{2...} P_n$. Jinými slovy: Flaubertova konstrukce postavy jménem „Ema“ spočívala mimo jiné v tom, že „do ní zakódoval“ vlastnosti $P_p, P_{2...} P_n$. To udělal tak, že napsal text, který splní své narativní funkce pouze pro čtenáře, jenž přistoupí_{JB} na předpoklad, že existuje reálná osoba jménem „Ema“, která *exemplifikuje* vlastnosti $P_p, P_{2...} P_n$. Nazíráno z druhé strany, čtenářovo „dekódování“ této složky konstrukce románu spočívá právě v přijetí_{JB} tohoto předpokladu.

Podstatný vztah mezi jedinci z masa a kostí předpokládanými_{JB} jako referenty fikčních jmen (v jejich výskytech ve fikčním textu) a fikčními po-

20 Zalta, E., *Intensional Logic and the Metaphysics of Intentionality*. Cambridge, MA, – London, MIT Press 1988. Kritickou analýzu jistých úskalí či mezí tohoto rozlišení viz v: Zouhar, M., Fiktivní objekty a ich vlastnosti. *Organon F*, 24, 2017, Supplementary Issue (Ed. by L. Bielik – M. Zouhar), s. 132–152.

stavami jako složkami výstavby literárního díla může vyvolat nutkání přistupovat k nim jako k jedné entitě nazírané ze dvou rozdílných perspektiv. Recanati²¹ zvažuje jednu z verzí tohoto přístupu, založenou na pojmu „bodového objektu“ („dot object“) a jeho různých „stránek“ („facets“).²² Rozdíl, o němž jsme mluvili výše (mezi fikční postavou a předpokládaným_{JB} reálným referentem fikčního jména), tak nabývá podoby rozlišení dvou stránek téhož objektu: samotný kontrast tím neztrácí svou ostrost ani teoretickou závažnost. Vztah mezi oběma „stránkami“ vykládá Recanati²³ tak, že „individuum z masa a kostí... je interní stránka kulturního objektu“ („internal facet of the cultural object“), tj. fikční postavy jako abstraktního artefaktu. Analogicky, z hlediska své teorie mentálních složek („mental files“) nahlíží Recanati na pojem konkrétní fikční postavy jako na „metafikční mentální složku“ (zavedenou pro příslušný abstraktní artefakt) obsahující odkaz k „fikční složce“ (zavedené pro reálné individuum, které předpokládáme_{JB} jako vstřícní čtenáři fikce).²⁴

To jsou bezpochyby užitečná upřesnění vztahů platných v jistých teoretických rámcích, které nejsou předmětem naší diskuse. Ale žádné z těchto vymezení, ani Zaltova distinkce mezi exemplifikací a kódováním (viz výše), nemohou samy o sobě aspirovat na výklad funkčního sepětí rolí náležejících na jedné straně abstraktním entitám označovaným jako fikční postavy a na druhé straně postulovaným_{JB} referentům fikčních jmen. Můj výklad této vazby vychází z průběžného předpokladu našich úvah v této kapitole: fikční postavy chápané jako složky výstavby děl narativní fikce (a tedy jako abstraktní artefakty) kladou na čtenáře požadavek předpokládat_{JB} existenci reálných osob označovaných fikčními jmény a exemplifikujících jisté soubory vlastností. A nejbezpečnější způsob, jak identifikovat fikční postavu, je vyjmenovat předpoklady, jejichž přijetí_{JB} tento konstrukt vyžaduje od čtenáře. Je proto zcela přirozené a zcela koherentní, že máme-li charakterizovat nějakou literární postavu, říkáme věci jako: „Je to detektiv, který řeší bizarní záhady, kouří dýmku, hraje na housle atd.“ Abychom obhájili tuto koherenci, nemusíme běžným mluvčím připisovat zaltovské rozlišení mezi exemplifikací a kódováním (viz výše). Stačí přistupovat k takovým výpovědím jako k případům nepřímé predikace, v nichž se vlastnost specifikovaná výrazem v pozici predikátu nepřipisuje entitě, k níž referuje výraz v subjektu, ale jiné

21 Recanati, F., *Fictional, Metafictional, Parafictional*, c.d., Sect. VI.

22 Srov. např. Pustejovský, J., *The Generative Lexicon*. Cambridge, MA, The MIT Press 1995.

23 Recanati, F., *Fictional, Metafictional, Parafictional*, c.d., s. 18.

24 „... pointer to the fictional file (about the flesh and blood individual portrayed in the fiction)“ (tamtéž, s. 22). Recanatiho verzi teorie mentálních složek viz v: Recanati, F., *Mental Files*. Oxford, Oxford University Press 2012.

entitě, vztahující se k první nějakým snadno identifikovatelným způsobem.²⁵ V našem případě charakterizujeme jistý artefakt, totiž literární postavu, specifikací předpokladů vyžadovaných touto složkou výstavby Doylových povídek od čtenářů. Výčet vlastností, které lze připsat jen lidským bytostem, může sloužit jako charakteristika abstraktní entity jen v tomto (typicky implicitně předpokládaném) rámci.

III. Předstírat versus mluvit o předstírání

Tolik k obecným předpokladům, alespoň prozatím. Přejděme nyní k Recanatiho analýze jistého druhu tvrzení obsahujících fikční jména. V terminologii Andrease Bonomiho,²⁶ kterou přejímá i Recanati, se označují jako „paratextová“, případně „parafikční“ – zde je poněkud zkrácená verze Recanatiho příkladu:

(1_{FO}) V Doylových povídkách je Holmes detektiv ohromující svými dedukcemi.

Jak konstatuje sám Recanati, interpretace takových vět naráží na jistý problém. Shodneme-li se na tom, že výskyt jména „Holmes“ ve větě

(1) Holmes je detektiv ohromující svými dedukcemi

nemá žádný referent (viz kap. I), věta nevyjadřuje žádnou propozici, takže ji nelze pravdivostně ohodnotit. Jak je pak možné, že věta (1_{FO}), obsahující větu (1) jako svou složku, je evidentně pravdivá?²⁷ Máme předpokládat, že pouhým umístěním věty (1) do dosahu fikčního operátoru („v Doylových povídkách“), jak k němu dochází ve větě (1_{FO}), získáme kompletní propozici, a tedy něco, co je pravdivé nebo nepravdivé? K tomu by došlo, kdyby jen touto operací a s ní spojenou změnou kontextu získalo jméno „Holmes“ referent, o němž platí, že když na něj vztáhneme predikát „je detektiv ohromující svými dedukcemi“, dostaneme pravdivé či nepravdivé tvrzení. Ale předpoklad, že pouhé zahrnutí věty (1) do rámce věty (1_{FO}) způsobí takový posun v sémantické hodnotě jedné z jejích složek, zjevně protirečí našim interpretač-

25 Když třeba řekneme „Haydnova symfonie č. 94 je místy dost hlučná“, míníme tím, že její standardní provedení (respektující fortissima v partituře) jsou hlučná – místo abychom připsovali hlučnost skladbě samé, tj. abstraktnímu artefaktu. Podobně řekneme-li „Tahle omáčka je geniální“, míníme tím, že spojit ty a ty ingredience v tom a tom poměru byl geniální nápad; atd.

26 Bonomi, A., *Fictional Contexts*. In: Bouquest, P. – Serafini, L. – Thomason, R. (eds.), *Perspectives on Context*. Stanford, CLSI Publications 2008, s. 213–248.

27 Recanati, F., *Fictional Reference as Simulation*, c.d., s. 14.

ním návykům a s nimi spojeným intuicím. Jinými slovy, porušuje princip „sémantické nevinnosti“ („semantic innocence“), který by nám měl bránit postulovat takové posuny ve významu v zájmu snadných (či „elegantních“) úniků z teoretických problémů, ale v rozporu s naší jazykovou intuicí.²⁸

Dříve než přejdeme k Recanatiho řešení, nabídnou ke zvážení vlastní interpretaci tvrzení, která vykonáváme užitím vět (1) a (1_{FD}), založenou na naší diskusi v předchozích kapitolách a splňující požadavek „sémantické nevinnosti“. Začneme větou (1). Měli jsme už příležitost citovat souhlasně Recanatiho výrok, že „jedna a táž věta obsahující fikční jméno může být užitá různými způsoby“. V případě věty (1) se bezprostředně nabízejí dva stejně přirozené způsoby užití:

(A) *Parafikční užití: „seriózní“ tvrzení o literární postavě, v němž se specifikuje, ale nesdílí výkon v modu předstírání vyžadovaný od čtenáře*

V tomto užití slouží věta (1) k identifikaci jednoho z předpokladů, na které čtenář musí přistoupit,_B má-li pro něj Doyleův text plnit své literární funkce. Tento způsob identifikace přitom sám nezahrnuje žádný výkon v modu předstírání, ani ho nesimuluje, ani ho nemá vyvolat na straně adresáta. Obsah tvrzení vykonaného tímto užitím věty (1) tedy můžeme specifikovat takto:

(1^A) Literární funkce Doyleova textu vyžadují, aby čtenář předpokládal_B, že existuje reálná osoba jménem „Holmes“, která je detektivem ohromujícím svými dedukcemi.²⁹

Zdá-li se vám tato analýza příliš bombastická nebo přepjatá nebo teoreticky zatížená v porovnání s naším intuitivním přístupem k narativní fikci a jejím postavám, zvažte následující fiktivní dialog se čtenářem Doylea:

A: Opravdu věříš, že v Baker Street bydlel geniální detektiv jménem „Sherlock Holmes“?

B: Vůbec ne.

A: Takže tomu nevěříš?

28 Davidson uplatnil toto kritérium při kritice známého Fregeho triku s posunem sémantických hodnot u vložených vět: “If we could recover our pre-Fregean innocence, I think it would seem to us plainly incredible that the words ‘The Earth moves’, uttered after the words ‘Galileo said that’, mean anything different, or refer to anything else, that is their wont when they come in different environments.” Davidson, D., On Saying That. In: *týž, Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford, Clarendon Press 1984, s. 93–108.

29 Alternativně: Literární funkce Doyleova textu vyžadují, aby čtenář předpokládal_B, že jméno „Holmes“, jak se užívá v tomto textu, referuje k reálné osobě, která je detektivem ohromujícím svými dedukcemi.

B: Nevěřím, ale dělám, že věřím. (Případně: Věřím tomu jen jako.)

A: A proč to děláš?

B: Protože jinak by mi to čtení nedávalo smysl. (Nebo: protože si to chci užít. Nebo: protože právě tohle se ode mě čeká.)

A: Takže když říkáš, že Holmes byl geniální detektiv, popisuješ tím obsah toho, čemu „jako věříš“, z důvodu, který jsi právě zmínil?

Máte-li pocit, že pravděpodobná odpověď na poslední otázku zní „ano“, a jste-li ochotni připustit, že celý rozhovor nijak nezkrusuje (pod tlakem teoretické objednávky) běžný čtenářský přístup k narativní fikci, neměl by pro vás být problém říci totéž o naší analýze parafikčního užití věty (1). Jediný rozdíl spočívá v tom, že od teoretické analýzy, na rozdíl od našeho smyšleného dialogu, nečekáme, že bude imitovat způsob, jakým by mohl „běžný čtenář“ mluvit o svých výkonech a předpokladech.³⁰

Jiná námitka proti (1^{*}) by mohla poukázat na fakt, že uživatel věty (1) může zapomenout Doylovo jméno nebo jednoduše nevědět, kdo je autorem povídek o Holmesovi. Pak bychom mu neměli připisovat tvrzení, jehož obsah je specifikován v (1^{*}), ale jinou verzi reflektující jeho kognitivní situaci, například: „Literární funkce povídek o Holmesovi vyžadují, aby čtenář předpokládal_{JB}...“ Nabízejí se různé způsoby, jak identifikovat text bez zmínky o autorovi – ale samotná reference k textu je v našem případě neeliminovatelná. Podobná námitka může být vznesena proti podstatné části následujících příkladů, nicméně my se k ní už nebudeme vracet (protože problém má, jak je vidět, jednoduché řešení).

Vraťme se tedy k naší analýze tvrzení vykonaného užitím věty (1):

(1^{*}) Literární funkce Doylova textu vyžadují, aby čtenář předpokládal_{JB}, že existuje reálná osoba jménem „Holmes“, která je detektivem ohromujícím svými dedukcemi.

Jak měly ukázat naše úvahy v kap. II, je to jen jiný způsob, jak říci, že literární stavba Doylových povídek zahrnuje jako jednu ze svých složek fikční postavu identifikovanou (mimo jiné) právě zmíněným požadavkem, který vznáší na čtenáře. Tím, že věta (1) (v užití typu (A)) mluví právě o tomto požadavku, její vyslovení plní funkci výpovědi o Holmesovi jako literární postavě. Nabízí se tak další možná parafráze věty (1) (jinými slovy: další specifikace tvrzení vykonaného jejím užitím), ekvivalentní s (1^{*}):

30 Obhajobě teoretických analýz našich postojů a aktů proti přímočarým obviněním z teoreticky motivované vykonstruovanosti a neúměrné složitosti, přesahující meze psychologické pravděpodobnosti, je věnována část mé stati „Rekurzivní čtení myslí: role vzájemnosti v myšlení a komunikaci“ (*Filosofický časopis*, 69, 2021, č. 3, s. 445–470, zvl. kap. 2).

(1^{**}) Holmes, jako postava Doylových povídek, má v sobě zakódovány vlastnosti být detektivem ohromujícím svými dedukcemi.³¹

Předmětem našich dosavadních úvah bylo možné užití věty (1) k vykonání tvrzení o Doylově literární postavě, tj. o jistém prvku výstavby Doylových povídek. Tím je dáno, že toto užití věty (1) implicitně zahrnuje fikční operátor (jako „v Doylově textu“, „v Doylových povídkách“, případně „v povídkách o Holmesovi, ať už je napsal kdokoli“ – viz výše) a jeho explicitní výskyt ve větě

(1_{FO}) V Doylových povídkách je Holmes detektiv ohromující svými dedukcemi

nijak nemění situaci.³² Naše analýza parafikčního užití věty (1) se tedy ve stejné míře vztahuje i na větu (1_{FO}).

Nastal čas zvážit alternativní způsob užití věty (1), který, na rozdíl od parafikční varianty (A), spadá do kategorie fikčních výpovědí.

(B) *Fikční užití: pokračování v předstírání iniciovaném Doylovými povídkami*

Věta (1) nachází přirozené užití i v rámci diskursu v modu předstírání: v našem případě jde o předstírání inspirované Doylovými texty o Holmesovi. Z povahy takových užití plyne, že se v nich nevypovídá o fikčních postavách, jako v případě (A), ale o reálných osobách, tj. o předpokládaných_{FB} referentech fikčních jmen. Jinými slovy, pokračujeme ve hře v modu *jako by* („in the game of make-believe“) autorizované Conanem Doylem,³³ případně děláme

31 Zaltovský termín „mít v sobě zakódovány“ („to encode“) je třeba chápat ve smyslu naší diskuse v kap. II, k němuž jsme odkázali i na předchozích řádcích: ve smyslu požadavků, které literární postava vznáší na čtenáře.

32 Tento přístup sdílí i Recanati: např. ve stati „Fictional, Metafictional, Parafictional“ (c.d., s. 4–5), mluví o „explicitly and implicitly parafictional utterances“. Podobně Merel Semeijnová a Edward Zalta (Revisiting the ‘Wrong Kind of Object’ Problem. *Organon F*, 28, 2021, Special Issue on Names and Fiction (Ed. by P. Stalmaszczyk), s. 168–197, s. 169) poukazují na to, že parafikční výpovědi “can be explicit or implicit depending on whether the prefix ‘In/According to fiction/story s’ is overt”.

33 To neznamená, že zde nejsou podstatné rozdíly na straně autora/mluvčího i interpreta. Platí-li Schéma N, autor narativního fikčního textu vkládá mezi sebe a čtenáře fikční osobu (vypravěče) a k roli čtenáře patří, že ji přijímá_{FB} jako reálnou a že této předpokládané_{FB} reálné osobě připisuje_{FB} tvrzení – samozřejmě ne fikční, ale „seriózní“ tvrzení o reálném světě. Naproti tomu mluvčí ve fikční konverzaci vystupuje sám za sebe (pokud pro adresáta „nehraje“ nějakou fikční nebo reálnou osobu, např. Holmesa nebo Churchilla) a je to on, komu má posluchač připsat akt tvrzení, v tomto případě tvrzení v modu fikce (tj. tvrzení_{FB}). Vstřícnost (koooperativnost) posluchače ale může zajít ještě dál: od *intertpretace promluvy* jako fikčního tvrzení může postoupit k *zapojení do hry* a navázat vlastním fikčním tvrzením. V tom případě předstírá, že původní promluvu pokládá za „seriózní“ tvrzení, a dává najevo, že si stejně přijetí_{FB} vyhrazuje i pro svou repliku.

o něco víc: kreativně rozvíjíme toto předstírání způsobem, který vychází za jeho rámec. Tak mohu například říci:

(1_{ext}) Holmes je detektiv ohromující svými dedukcemi a já s ním hodlám konzultovat svůj případ.

Mohlo by se zdát, že tento druh rozšíření bude zablokován, zarámujeme-li větu (1) slovy „v Doylových povídkách“, jak je tomu ve větě (1_{FO}). Nicméně v rámci hry, v níž zazní věta (1_{ext}), mohu právě tak říci:

(1_{FOext}) V Doylových povídkách je Holmes detektiv ohromující svými dedukcemi, ale ve skutečnosti je to schopný policista a já mu hodlám nahlásit svůj případ.

V takovém případě, tak jako v předchozím, rozvíjím hru v modu předstírání inspirovanou Doylovým textem, tentokrát ale způsobem, který jde explicitně proti původnímu nastavení. Totéž se děje v následující konverzaci:

A: Holmes je skvělý policista.

B: V Doylových povídkách je Holmes detektiv ohromující svými dedukcemi: já ale myslím, že pravdu máš ty a Doyle se plete.

V takových kontextech zjevně nelze zopakovat to, co jsme konstatovali o vztahu mezi (1) a (1_{FO}) v případě (A). Není tomu tak, že věta (1_{FO}) zahrnuje explicitně fikční operátor implicitně přítomný i v tvrzeních vykonaných užitím (1), prostě proto, že obrat „v Doylových povídkách“ zde nefunguje jako fikční operátor. Naopak je zde užít (v rámci hry v modu předstírání) k referování_B k Doylovým textům jako ke zdroji informací o reálných osobách, místech, událostech atd., jejichž spolehlivost je ovšem třeba brát s rezervou. Neplatí tedy, že užitím (1) a (1_{FO}) vykonáváme totéž tvrzení (jak tomu bylo v případě (A)): s odvoláním na naše poslední příklady lze pouze konstatovat, že věta (1_{FO}) může být užita v rámci stejné hry v modu předstírání jako věta (1).

Vzhledem k úvodu naší diskuse v této kapitole je důležité zaznamenat, že přechod od věty (1) k větě (1_{FO}) nevede v naší analýze k žádnému posunu sémantické hodnoty jména „Holmes“, a to ani v případě (A), ani v případě (B): princip sémantické nevinnosti, na nějž klade důraz Recanati (viz výše), je tedy zachován. Na druhé straně je zřejmé, že přechod mezi užitími typu (A) a (B) a odpovídajícími typy diskursu mění, v rámci naší analýzy, funkci jména. V prvním případě jméno slouží k identifikaci fikční postavy, o níž se

pronáší parafikční tvrzení³⁴ (tvrzení, v němž se postava charakterizuje specifikací jednoho z předpokladů_{JB}, které vyžaduje od čtenáře). Ve druhém případě funguje jako nástroj předstírané reference k reálné osobě, v rámci hry v modu *jako by* inspirované Doylovými povídkami. V Recanatiho pojetí tento kontrast nevzniká (vzhledem k odlišné analýze parafikčních tvrzení, s níž se seznámíme v příští kapitole). Ale samotná možnost dvojího způsobu užití fikčního jména je, jak víme z kap. I, součástí pozice, k níž se hlásí i Recanati (pod titulem „ekumenické pojetí“).³⁵

IV. Překlenutí dichotomie: Recanatiho analýza

V této chvíli jsme připraveni ocenit Recanatiho analýzu parafikčního užití věty (1_{FO}), postupující cestou, kterou jsme v kap. III nevzali v úvahu. Jádrem tkví v předpokladu, že podstatná část výkonu mluvčího užívajícího větu (1_{FO}) spočívá v pokračování v předstírání iniciovaném Doylovými povídkami: mluvčí předstírá, že užitím jména „Holmes“ referuje k reálné osobě, aby jí připsal jistou vlastnost, jak tomu bylo v naší verzi (B). Na rozdíl od ní si tak ale nepočíná kvůli potěšení ze hry: jeho záměrem je *předvést* jistou složku fikčního světa Doylových povídek, a tak ji demonstrativně identifikovat pro posluchače:

„... parafikční výpověď *zahrnuje kus předstírání* (odpovídající fikčnímu tvrzení) pro demonstrativní účely a říká, pravdivě či nepravdivě, že právě takový je svět [Doylovy] fikce.“³⁶

Jinými slovy, tato analýza podává tvrzení vykonané užitím (1_{FO}) jako hybrid, spojení „seriózního“ tvrzení (jako v případě (A)) a výkonu v modu předstírání (jako v případě (B)): vyústěním je funkční celek, který umožňuje (a říká

34 V rámci naší analýzy (viz výše (1*)) jméno „Holmes“ nereferuje k fikční postavě, ale k samotnému jménu (nacházejícímu se uvnitř uvozovek), protože není užito, nýbrž zmíněno („not used but mentioned“) – tak jako ve větě, kterou právě čtete. Nicméně jeho výskyt umožňuje identifikovat fikční postavu, která se v (1*) charakterizuje pomocí specifikace jednoho z přesvědčení, jejichž přijetí_{JB} tato postava (tento literární konstrukt) vyžaduje od čtenáře.

35 Srov. Recanati, F., *Fictional Reference as Simulation*, c.d., s. 2; s. 4 aj.

36 „... the parafictional statement *embeds a piece of pretence* (corresponding to the fictional statement) *for demonstrative purposes* and says, truly or falsely, that this is what the world of the fiction is like.” (tamtéž, s. 18) Případně tamtéž: “The general idea is that the parafictional speaker engages in pretence (e.g. pretends to refer to Sherlock Holmes and to predicate properties of ‘him’) but does so *in order to show what the fictional world of the story is like.*”

si o) pravdivostní ohodnocení.³⁷ Výsledek tedy může být vnímán jako jeden z případů, v nichž se předstírání „užívá pro seriózní účely“.³⁸ Zvláštnost tohoto případu jsme ocenili před chvílí: nejde o homogenní mluvní akt, který se (na úrovni doslovného významu) odehrává v modu předstírání, zatímco na úrovni nepřímého významu uvádí do komunikace „seriózní“ tvrzení o jisté složce Doylova fikčního světa (jinými slovy o jisté složce předstírání, které vyžaduje Doylov text a které bylo „předvedeno“ na úrovni doslovného významu).³⁹ Je to (na úrovni doslovného významu) seriózní pravdivé či nepravdivé tvrzení zahrnující přechod (přepnutí – „switch“) do modu předstírání, v němž se obsah toho, co se vážně a doslovně tvrdí, nepopisuje, ale předvádí.

Nabízí se otázka, zda demonstrativní identifikace příslušné složky předstírání (iniciovaného Doylovými povídkami) skutečně vyžaduje přechod do modu *jako by*, takže tvrzení vykonané užitím věty (1_{FO}) nutně zahrnuje „kus předstírání“ („embeds a piece of pretence“ – viz výše). Demonstraci, o níž je tu řeč, je možné chápat také střízlivěji, jako akt „zviditelnění kusu předstírání“ („putting a piece of pretence on display“),⁴⁰ jinými slovy jako akt, který lze vykonat indiferentním, nezúčastněným způsobem, bez předstírání čehokoli i bez simulace předstírání. Recanati nás ale nenechává na pochybách, že on sám pokládá přechod do modu předstírání za nevyhnutelný:

„Fikční přístup ale trvá na tom, že aby toho mluvčí dosáhl (aby vypovídáním o individuu z masa a kostí specifikoval vlastnosti zakódované ve fikční postavě), musí se angažovat v aktu předstírání nebo to simulovat tím, že se připojí k těm,

37 Je tomu tak proto, že výkon v modu předstírání se odehrává v rámci nastaveném metafikčním úvodem: “The irreducible metafictional component involved in parafictional discourse is located in the reference to the fiction conveyed by the tag (when that tag is made explicit, as in our example); all the rest is a continuation of the pretence that is constitutive of fictional thought and talk.” Recanati, F., *Fictional, Metafictional, Parafictional*, c.d., s. 26.

38 To jsou slova, která si Recanati (tamtéž, s. 6–7) vypůjčuje od Evanse (*The Varieties of Reference*, c.d., s. 364).

39 To je způsob, jak Recanati (tamtéž) interpretuje jiný případ, parafikční tvrzení vykonané užitím věty, která tak jako (1) a na rozdíl od (1_{FO}) neobsahuje explicitní fikční operátor: “Sherlock Holmes is a clever British detective who plays violin and investigates cases for a variety of clients, including Scotland Yard.” Podle tohoto výkladu (inspirovaného Kendallem Waltonem) se mluvčí užívající takovou větu angažuje v předstírání iniciovaném Doylovými povídkami: na úrovni doslovného významu tedy nevyjadřuje žádnou propozici (protože jméno „Sherlock Holmes“ neplní referenční funkci). Nicméně, díky mechanismu pragmatických implikací (více o tom Recanati, F., *Fictional, Metafictional, Parafictional*, c.d., s. 8 n.) svým aktem komunikuje, na úrovni nepřímého významu, pravdivé sdělení o příslušné fikci. Pro kontrast srov. náš výklad případu (A) v kap. III, kde jde o stejný typ věty, ale vše se odehrává na úrovni doslovného významu.

40 Výraz přejímám od Marka Sainsburyho (*Representing Unicorns: How to Think about Intensionality*. In: Currie, G. – Koťátko, P. – Pokorný, M. (eds.), *Mimesis: Metaphysics, Pragmatics, Cognition*, c.d., s. 106–131, Sect. II).

kdo se pohybuje v žilvu fikce, a že mluví jako oni (tj. tím, že předstírá referenci k individuu z masa a kostí a předstírá, že mu připisuje nějaké vlastnosti).⁴¹

Podobně pokládá za nesporné, že:

„Jediný způsob, jak si zpřístupnit interní obsah fikce, je skutečně si představovat to, co fikce předepisuje těm, kdo se jí oddávají.“⁴²

Pokud jde o mě, jsem naopak přesvědčen, že můžeme „mluvit o individuu z masa a kostí“, a tím „specifikovat vlastnosti zakódované ve fikční postavě“ (viz výše), jinými slovy identifikovat jistou složku předstírání vyžadovaného literárními funkcemi fikčního textu, aniž bychom se sami účastnili předstírání a aniž bychom simulovali takovou účast.⁴³ Přesně to se odehrává v případě (A) v kap. III. Iniciace nějakého předstírání (napsáním fikčního textu, jehož funkce vyžadují od čtenáře jisté výkony v modu *jako by*), právě tak jako specifikace obsahu tohoto předstírání v navazujících výpovědích o fikci nijak nezávisí na našem osobním angažmá v předstírání.⁴⁴ V obou případech úplně stačí užívat správná slova správným způsobem a nechat je vykonat svou práci. Bylo by zvláštní trvat na tom, že slova odepřou své služby každému, kdo se pokusí specifikovat obsah předstírání, jehož se sám neúčastní, případně se ho výslovně odmítá účastnit, nebo toho ani není schopen (typicky kvůli různým mentálním blokům).

Představme si někoho, kdo říká „V tomto románu je Goethe tajným agentem výmarské policie, a to v době, kdy píše svého *Egmonta*: nikdo mě ale nedonutí, abych si představoval něco tak nejapného.“ Nebo někoho, kdo říká: „Tento román nás vybízí, abychom jako by uvěřili, že jistý muž jménem ‚N.‘, oddaný stoupenec...,“⁴⁵ páchal ukrutné zločiny kvůli majetku a moci: takové hry se nehodlám účastnit, nechci to ani zkoušet a všem doporučuji totéž.“ Nečekám, že by byl někdo ochoten označit takové promluvy jako komunikační selhání, s odůvodněním, že mluví (z důvodů, které sám uvádí) není schopen specifikovat obsah předstírání, o němž se snaží mluvit. Nebo je klasifikovat jako sebevyvracející akty, protože tím, že je mluví vykonává, dělá

41 Recanati, F., *Fictional, Metafictional, Parafictional*, c.d., s. 18. To ještě není všechno. Pro úspěch komunikace je nutné, aby ani druhá strana nezůstala mimo hru: „The audience too has to engage in the pretence“ (tamtéž, s. 24).

42 „... what the fiction prescribes its practitioners to imagine“ (tamtéž, s. 24). Připomínám, že „představovat si“ („to imagine“) se zde užívá synonymně s „to pretend“, „to make-believe“ nebo „to believe in the as if mode“ (viz výše terminologickou poznámku č. 4).

43 A v rámci toho, aniž bychom „simulovali simulaci reference“ v případě fikčních jmen. Srov. Recanati, F., *Fictional, Metafictional, Parafictional*, c.d., s. 21.

44 Srov. naši polemiku s mýtem „autorova prvotního předstírání“ v kap. I.

45 Dosadte název doktríny nebo hnutí, které vám přijde na mysl jako první.

přesně to, o čem tvrdí, že to nehodlá nebo není schopen dělat.⁴⁶ V obou případech bychom zřejmě spíše řekli, že i když mluvčí jasně identifikoval jednu ze složek předstírání, které vyžaduje jistý román, zároveň nám dal pádný důvod věřit, že pro něj nenaplní své narativní funkce. Tím uznáváme, že mluvčí úspěšně vykonal parafikční tvrzení, a zároveň skepticky hodnotíme jeho čtenářské vyhlídky.⁴⁷

Pokud se tedy v posouzení těchto případů nemýlím, Recanatiho naposledy citovaná tvrzení jsou neudržitelná a nemohou zpochybnit náš způsob analýzy parafikčních tvrzení (viz kap. III). Naopak se ukazuje, že za jistých (netypických, ale myslitelných) okolností nelze uplatnit Recanatiho analýzu: poukázali jsme na případy, v nichž je parafikční tvrzení vykonáno, ale neobsahuje přechod do modu předstírání, který předpokládá Recanati.

V. Předběžné shrnutí: hlas pro pluralitu

Nehledě na jisté kontroverze na úrovni teoretických východisek (viz kap. I a závěr kap. IV) a bez ohledu na nápadný rozdíl mezi Recanatiho analýzou a naším návrhem (srov. případ (A) v kap. III), se obě verze shodují v podstatných parametrech. V obou pojetích slouží věta (1_{FO}) téměř účelu, totiž k identifikaci jedné složky předstírání iniciovaného Doylovými povídkami (konkrétně předpokladu_{FB}, že existuje reálná osoba jménem „Holmes“, která je detektivem ohromujícím svými dedukcemi). Oba chápeme tento předpoklad_{FB} jako součást předstírání vyžadovaného *funkcemi textu nebo díla*.⁴⁸

46 Obě promluvy mohou sloužit jako příklady fenoménu, který se běžně označuje jako „imaginative resistance“ a v této stati není předmětem zvláštní diskuse. Srov. např. Gendler, T., The Puzzle of Imaginative Resistance. *Journal of Philosophy*, 97, 2000, No. 2, s. 55–81; Walton, K., On the (So-called) Puzzle of Imaginative Resistance. In: Nichols, S. (ed.), *The Architecture of the Imagination. New Essays on Pretence, Possibility, and Fiction*. Oxford, Oxford University Press 2006; Nolan, D., Imaginative Resistance and Modal Knowledge. *Res Philosophica*, 97, 2020, No. 4, s. 661–685. Otázka, zda a za jakých podmínek může být někdo skutečně neschopen předstírat jisté věci, zde zjevně nehraje žádnou roli: smyslem argumentu je poukázat na to, že kdyby platila výše citovaná Recanatiho tvrzení, mluvní akty z našich dvou příkladů by musely být defektní, nezávisle na skutečných postojích a dispozicích mluvčích.

47 Zde je o něco přímočařejší příklad: kdosi mi prozradí, že v jednom slavném románu manželka venkovského lékaře podvádí svého muže. Jsem tedy schopen identifikovat jistou složku předstírání vyžadovaného jistým románem po jeho čtenářích, aniž bych se kdy ocítl v situaci, v níž by se tento požadavek vztahoval i na mě. Nebo: představme si někoho, kdo otevře knihu, přelétne očima první řádky a řekne: „Tady se dočítám, že jakýsi člověk jménem ‚K.‘ byl jednoho rána zatčen. Moment... to má být zřejmě román. Takže se čeká, že tomu budu jako by věřit... Snad někdy příště.“ V těchto případech tedy příslušné předstírání (vyžadované narativními funkcemi textu a přesně identifikované protagonistou) není zablokováno, ale jednoduše nedostane příležitost k uplatnění.

48 K distinkci text – dílo jsem se pokusil něco říci ve stati: Koťátko, P., Text, Work, Interpretation: Some Implications of the Menard Case. In: Koblížek, T. – Koťátko, P. – Pokorný, M. (eds.), *Text and Work: The Menard Case*. Praha, Litteraria Pragensia 2013, s. 54–67.

žádný odkaz na údajné *autorovo předstírání* zde nevstupuje do hry (srov. naši polemiku v kap. I). V tomto kontextu mluví Recanati explicitně o „představování, které fikce předepisuje těm, kdo ji provozují“, případně o „představování, k němuž povídka zplnomocňuje své čtenáře“.⁴⁹ V obou případech je navíc výsledkem tvrzení s plnou asertivní silou, a tedy něco, co lze pravdivostně ohodnotit – v souladu s výchozími požadavky (viz kap. III a IV). A v obou případech je respektován princip sémantické nevinnosti (srov. kap III): při přechodu od věty (1) k větě (1_{FO}) nenastává žádný posun v sémantické hodnotě jména „Holmes“, jak požadoval Recanati.

Celý rozdíl v interpretaci parafikčního tvrzení vykonaného užitím věty (1_{FO}) se tak redukuje na to, že v Recanatiho verzi je obsah příslušného předstírání *předveden* v aktu, v němž mluvčí sám přechází do modu předstírání (právě pro demonstrativní účely), zatímco v naší verzi je obsah téhož předstírání jednoduše *popsán*. To lze shrnout ve dvou alternativních parafrázích tvrzení vykonaného užitím věty (1_{FO}):

FR: Doylovy povídky vyžadují od čtenáře (mimo jiné) následující předstírání (nebo: vyžadují, co vám teď předvedu; nebo prostě: vyžadují toto:⁵⁰) [následuje performance v modu předstírání, pojatá jako demonstrace jednoho z výkonů vyžadovaných Doylovými povídkami; tato performance spočívá v užití vložené věty (1) ve fikčním modu – jako v případě (B) v kap. III].

PK: Doylovy povídky od čtenáře vyžadují, aby přistoupil_B na předpoklad, že existuje reálná osoba jménem „Holmes“ a že tato osoba je detektivem ohrožujícím svými dedukcemi (viz výše případ (A)).

Dáte-li přednost detailnější verzi, v níž bude fráze „osoba jménem ‚Holmes‘“ rozbalena způsobem, který nám poskytne přesnou identifikaci osoby, jejíž existenci a vlastnost být detektivem jsme zavázáni předpokládat_B, bude mít tuto podobu (srov. naši diskusi v kap. II):

PK': Doylovy povídky od čtenáře vyžadují, aby přistoupil_B na předpoklad, že jméno „Holmes“, jak se užívá v Doylově textu, referuje k reálné osobě (k osobě, jíž bylo toto jméno přiřazeno na počátku řetězů, jehož součástí jsou vy-

49 “What the fiction prescribes its practitioners to imagine” (Recanati, F., *Fictional, Metafictional, Parafictional*, c.d., s. 24) nebo “what the story mandates its readers to imagine” (týž, *Fictional Reference as Simulation*, c.d., s. 20).

50 Tento prvek odpovídá Davidsonovu výkladu slova „that“ ve větách typu “Galileo said that the Earth moves” jako demonstrativa referujícího k užití věty („utterance of the sentence“), která po něm následuje. Srov. Davidsonovu známou analýzu „that-clauses“ v: Davidson, D., *On Saying That*, c.d., s. 93–108.

pravěčovy promluvy) a že tato osoba je detektivem ohromujícím svými dedukcemi.

To byla konfrontace Recanatiho analýzy tvrzení vykonaného užitím věty (I_{FO}) a našeho návrhu jako specifikace dvou způsobů splnění téhož zadání: identifikovat jistou složku předstírání, které od nás vyžadují Doylovy povídky – a tedy jistý prvek jejich fikčního světa. Vidím-li správně, není zde žádný konflikt a žádné aspirace, mezi nimiž by bylo nutné volit.⁵¹ Oba způsoby (demonstrativní a deskriptivní) dávají dobrý smysl a běžní mluvčí je mohou s úspěchem aplikovat: „s úspěchem“ zde znamená, že posluchač dostane zamýšlenou informaci o Doylově holmesovské fikci. Aby se tak stalo, posluchač nemusí spekulovat o tom, který z obou způsobů se aktuálně uplatnil. A mluvčí mezi nimi nemusí promyšleně volit: může prostě užít větu vhodnou k vyslání zamýšleného sdělení, s nadějí, že vykoná svou práci. Jdou-li věci touto cestou, výkon mluvčího je subjektivně indiferentní vůči dvěma typům aktů, které jsme zde rozlišili.⁵² Jakkoli se to může zdát frustrující, zdaleka nejde o výjimečnou situaci. Zde je analogický příklad: zamyslím pronést tvrzení o nějaké osobě a s tímto záměrem užiji větu s určitou deskripcí, která je, za daných okolností, jediným dostupným prostředkem identifikace osoby, o níž chci mluvit. Potom je takto popsán akt (užití věty, kterou považuji za vhodný nástroj k naplnění svého záměru) subjektivně indiferentní vůči distinkci mezi: (i) doslovným vyjádřením zamýšlené singulární propozice; (ii) doslovným vyjádřením russellovské kvantifikované propozice a indikováním (ve smyslu griceovských implikatur) singulární propozice jako toho, co jsem zamýšlel sdělit.⁵³ Ale samo rozlišení těchto dvou aktů zůstává ostré a potenciálně relevantní i na fenomenologické úrovni (tj. zaznamenatelné, za zvláštních okolností, na úrovni prožitků doprovázejících naše komunika-

51 Snad s jistou výhradou: přechod do modu předstírání (jak ho předpokládá Recanatiho analýza) je tah měnící pozici mluvčího a povahu jeho výkonu: mluvčímu bychom ho tedy měli připisovat jen tehdy, máme-li k tomu zvláštní důvod (vzhledem k tomu, co můžeme předpokládat o jeho aspiracích a obecně o „nastavení jeho mysli“ v dané komunikativní situaci). To je něco jiného než postulovat přepínání mezi různými mody jako způsob řešení problémů, na něž naráží naše teorie (srov. problém zmíněný v úvodu kap. III).

52 Mluvčí vyslovující věty z příkladů na konci kap. IV ale bezpochyby nejsou indiferentní v tomto smyslu. Recanatiho verze parafikčního tvrzení jim není dostupná z důvodů, které samy uvádějí. Ze stejných důvodů není interpretům těchto promluv dostupná interpretace à la Recanati. Na tom se nic nezmění, pokud neschopnost či neochota mluvčích předstírat jisté věci bude sice známa (případně i sdílena) posluchači, ale nebude explicitně deklarována v promluvě.

53 Viz pokus Stephena Neala smířit (na úrovni griceovských implikatur) ortodoxní russellovskou teorii deskripcí s našimi komunikativními intuicemi (*Descriptions*. Cambridge, MA, The MIT Press 1990, s. 89 n.). Relevantní odkazy k Russellově teorii deskripcí a ke Griceově teorii implikatur viz tamtéž nebo v mé polemice s Nealovým řešením ve stati: Koťátko, P., *Definite Descriptions Again: Singular Reference, Quantification and Truth-Evaluation*. *Organon F*, 16, 2009, č. 4, s. 556 n.

tivní akty). Totéž lze říci i o distinkci mezi dvěma způsoby vykonání parafikčního tvrzení, jimiž se zabýváme v této a předchozí kapitole.

A konečně, neměli bychom opominout možnost užití věty (1), a dokonce i věty (1_{FO}) v rámci pokračování (případně kreativního rozvíjení) hry v modu předstírání iniciované Doylovými povídkami, a to „pro pouhé potěšení ze hry“, namísto pokusu poskytnout informace o Doylově fikci (srov. náš případ (B) v kap. III). V takovém případě mluvčí nepřechází do modu předstírání za účelem demonstrace: přesto dává dobrý smysl říci, že se předstírání demonstruje (nebo ostentativně předvádí), a mínit tím, že účinkuje jako otevřené pozvání ke společné hře v modu *jako by*.

Obecně řečeno, smířlivé vyústění naší konfrontace s Recanatim nechápu jako diplomatický kompromis. Cílem nebylo smířit dvě konkurenční teorie, ale učinit zadost faktu, že ve fikčním diskursu a v diskursu o fikci, stejně jako v rušném komunikačním provozu probíhajícím na hranici mezi nimi, může být *tatáž věta* užitá nejen s různými funkcemi, ale i k naplnění téže funkce různými způsoby. Tím to ale nekončí: právě tak platí, že *jedna a táž konkrétní promluva* vykonaná užitím věty typu (1) nebo (1_{FO}) může postupně sehrát dvě odlišné role, dojde-li k tomu, že je v průběhu konverzace vtažena do dvou různých typů diskursu. Více o tom v příští kapitole.

VI. Seriózní / fikční: propustná hranice

Jak jsme připustili v minulé kapitole, mluvčí užívající větu jako (1) nebo (1_{FO}) nemusí vědomě volit mezi jednou z možností, které tyto nástroje nabízejí: užitím těchto vět může jednoduše vykonat mluvní akt, který se nabízí jako přirozený tah v jazykové hře, již se aktuálně účastní. Pak je to předchozí a následující průběh komunikace a jeho širší kontext, co nám (za příznivých okolností) umožní správně zařadit akt, který se odehrál. A protože věty jako (1) nebo (1_{FO}) nacházejí přirozené uplatnění v různých typech jazykových her, jejich užití může hladce vplynout do různých verzí vývoje konverzace, a to i tehdy, když v ní dochází k nepředvídatelným zvrátům, jako je náhlý přechod („quick switch“) ze „seriózního“ do fikčního modu komunikace a obráceně. Status aktů, které se odehrály, se tak může určovat *ex post* nebo se může revidovat: buď v zájmu zachování kontinuity konverzace, anebo kvůli jejímu obnovení na nové bázi.

Osoba A dejme tomu řekne: „Flaubertova Ema je impulzivnější než Tolstého Anna“, s intencí srovnat konstrukci dvou literárních postav. Posluchač, osoba B, bezpečně rozpozná záměr A díky kontextu, jímž je debata o ženských hrdinkách světové literatury. Nicméně odpoví, aby odlehčil konverzaci: „Dost možná, ale když jsem je potkal naposledy, měl jsem opačný dojem.“ Touto replikou nejen přechází ze „seriózního“ diskursu do fikčního, ale

vtahuje tam *ex post* také předchozí promluvu *A* – má-li se udržet kontinuita konverzace (jinými slovy, má-li nová promluva platit jako smysluplná reakce na předchozí). Tento tah může být zřejmý oběma stranám a *A* jej může vstřícně pojmout jako pozvání ke hře, spíše než odmítnout jako nepochopení či provokaci. Dejme tomu, že přistoupí na hru a potvrdí (autorizuje, ratifikuje) tento posun slovy: „To jen dokazuje, že se Ema cítí nesvá ve tvé společnosti.“⁵⁴

Nebo: *A* může zahájit konverzaci slovy: „V Doyleových povídkách je Lestrade poněkud natvrdlý inspektor, neschopný sledovat Holmesovy dedukce.“ Z kontextu a z explicitního užití fikčního operátoru je zřejmé, že mluvčí zamýšlí mluvit o způsobu, jakým Doyle konstruuje vztah mezi svými postavami, a tedy vykonat „seriózní“ parafikční tvrzení. Posлуhač *B* si je toho vědom, ale nedokáže potlačit svou hravou náladu. Odpoví tedy: „Jistě, ale ve skutečnosti to byl Lestrade, kdo vyřešil všechny ty slavné případy; vavříny ovšem sklídl Holmes, díky svému kumpánovi Watsonovi.“ *A*, který přistoupí na hru, a s ním na přehodnocení statusu své úvodní promluvy, potvrdí svou vstřícnost slovy: „To jsem chtěl právě říct – a řekl bych to, kdybys mě nepřerušil.“⁵⁵

Takové dialogy bezpochyby naplňují zavedené označení „smíšený diskurs“. Zvláštnímu zájmu se těší případy, v nichž má „míšení“ podobu ko-predikace nebo anaforických závislostí (nebo alespoň budí ten dojem). Zde jsou

54 Tento a následující příklad představují přímočaré a zcela „nevinné“ ukázky konverzace balancující na rozhraní mezi dvěma mody řeči – ale zvažme jinou verzi: nahrávaný telefonní hovor s operátorem nějaké servisní firmy může nekontrolovaně balancovat mezi neformální konverzací o vašich preferencích a právně závazným jednáním o zákaznické smlouvě. Jak zjistíte dodatečně, některé z vašich výroků mají status a důsledky, které vám vůbec nepřišly na mysl. Nebo: probíráte s expertem a s laikem nějaký urgentní praktický problém, který musíte společně vyřešit. Abyste dosáhli rychlé domluvy, užíváte směrem k expertovi technické termíny standardním způsobem, zatímco směrem k laikovi užíváte tatáž slova velmi nestandardně, způsobem, který vychází z vašich předpokladů o tom, jak budou v daném kontextu pochopena. (Tyto předpoklady patří k tomu, co Davidson označuje jako „passing theory“ – vaši průběžnou teorii pro daného partnera a danou situaci; srov. Davidson, D., *A Nice Derrangement of Epitaphs*. In: Lepore, E. (ed.), *Truth and Interpretation. Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*. Oxford, Blackwell 1986.) V tomto případě, na rozdíl od předchozího, probíhá pohyb mezi dvěma sémantickými bázemi vašeho užívání slov, spíše než mezi dvěma mody komunikace.

55 Z diskuse v kap. II plyne, že nejde o přijetí_B alternativních předpokladů o Doyleových fikčních postavách, ale o přijetí_B alternativních charakteristik předpokládaných_B referentů jmen „Lestrade“ a „Holmes“. Nesdílím tedy způsob, jakým Stacie Friend komentuje analogický příklad: “I might imagine what the Samsa family’s life would have been like had Gregor never changed into a vermin. Even though I imagine contrary to what Kafka’s story prescribes – I continue to imagine about the same character.” Srov. Friend, S., *The Great Beetle Debate: A Study in Imagining with Names*, c.d., s. 188. Jiná věc je, že kromě právě popsaných případů mohou zvažovat i možnost, že Kafka nebo Doyle vybavili své postavy jinými vlastnostmi, a dokonce mohou předstírat (tj. předpokládat_B), že k tomu reálně došlo, například při čtení povídky o Kafkovi nebo o Doylevi, vyžadující právě tento výkon.

dva (volně přeložené) příklady z nedávné stati Merel Semeijnové a Edwarda Zalty:

(2) Bond je zabiják, ale má své obdivovatele.

(3) Sherlock Holmes je fikční postava stvořená Conanem Doylem. V Doylových povídkách je to soukromý detektiv, který pracuje pro různé klienty, včetně Scotland Yardu.⁵⁶

Podle interpretace zvažované v úvodu citované stati⁵⁷ je (2) příkladem smíšeného diskursu, protože „to, že Bond je zabiják, se říká z vnitřní perspektivy (jak je nastavena v povídce), zatímco o jeho popularitě se mluví z vnější perspektivy (vzhledem k povídce). (3) je podobný, ale rozšířený příklad.“ To ale bezpochyby není jediné možné čtení. Za prvé, oba příklady lze zcela přirozeně číst jako výpovědi o fikčních postavách (srov. případ (A) v kap. III), bez jakýchkoli přechodů k „vnitřní perspektivě“, tj. k předstírání vyžadovanému narativními funkcemi textu.⁵⁸ Tak podle čtení typu (A) se v tvrzení vykonaném užitím věty (2) charakterizuje fikční postava jednak identifikací jednoho z prvků její konstrukce,⁵⁹ jednak zhodnocením jejího veřejného ohlasu. To lze samozřejmě popsat jako kombinaci „vnitřní“ (literární) a „vnější“ (sociologické) perspektivy, ale evidentně ne ve smyslu střídání fikčního a ne-fikčního režimu řeči. Tvrzení vykonané užitím věty (3) pak podle čtení typu (A) klasifikuje Holmese jako Doylovu fikční postavu, a potom (tak jako v případě věty (2)) charakterizuje tento artefakt identifikací jednoho z prvků jeho konstrukce (specifikací jedné z vlastností, která je v něm zakódována): opět se nekoná žádný přechod do fikčního modu (do modu předstírání).

56 Srov. Semeijn, M. – Zalta, E., Revisiting the ‘Wrong Kind of Object’ Problem, c.d. Jak autoři konstatují, příklady (2) a (3) jsou výpůjčky od Johna Collinse (The Diversity of Fiction and Copredication: An Accommodation Problem. *Erkenntnis: An International Journal of Scientific Philosophy*, 84, 2019, s. 1197–1223. Dostupné na: <https://doi.org/10.1007/s10670-019-00150-1>; [cit. 28. 9. 2022]) a Françoise Recanatího (Fictional, Metafictional, Parafictional, c.d.). Recanatího vlastní úvahy o anaforách ústí v závěru, že anaforické spojení neimplikuje, že jméno a následující zájmeno referují k téže entitě: “For anaphora to be possible, it is enough if the referent of the name and that of the pronoun are so closely related that application of the same lexical item to both is acceptable” (tamtéž, s. 15). Příklady jako (3) proto nelze užít na podporu teze, že metafikční a parafikční výpovědi, jako jsou ty, které (na úrovni věty) zastupuje první a druhá část (3), obsahují referenci k téže entitě, totiž k fikční postavě.

57 Semeijn, M. – Zalta, E., Revisiting the ‘Wrong Kind of Object’ Problem, c.d., s. 172.

58 V obou případech budu pro jednoduchost odkazovat pouze k příslušným literárním dílům, tj. ignorovat bondovské filmy a počítačové hry.

59 Jinými slovy, specifikací jedné z vlastností, která je v ní zakódována. Poslední termín jsme, jak si čtenář vzpomene, převzali v kap. II od Edwarda Zalty, přičemž jsme zároveň vyložili způsob, jak ho budeme užívat: ve smyslu předpokladů, které čtenář musí přijmout,⁶⁰ má-li pro něj text plnit své narativní funkce.

Užití věty (2) ale může být zcela přirozeně míněno a interpretováno i jako fikční výpověď, ve shodě s případem (B) v kap. III. Pak jako celek funguje jako tah ve hře v modu předstírání („move in the game of make-believe“) inspirovaný povídkami o Bondovi, takže nejen kariéra zabijáka, ale i obdiv, který budí, se zde připisuje_{JB} předpokládanému_{JB} referentu jména „Bond“, osobě z masa a kostí. A pokud nás to nepřestane bavit, můžeme pokračovat ve hře i mimo původní rámec, například prohlášením:

(2_{ext}) Bond je zabiják, ale má své obdivovatele – přesto mu dám zítra tvrdou lekci, bez ohledu na jeho trapné triky i na jeho slávu.

VII. Další příklady jako materiál k analýze

Jak zde už zaznělo (v úvodu kap. IV), oceňuji Recanatiho analýzu jako inspirativní odkaz na možný způsob užití vět typu (1_{FO}), který jsme pominuli v diskusi v kap. III (zaměřené na kontrast mezi případy (A) a (B)). Na závěr se podívejme, co nám tato analýza nabízí v případech, které jsou o něco složitější než (1_{FO}). Smyslem těchto úvah nebude ukázat, že výkon v modu předstírání, který Recanati chápe jako jádro parafikčních tvrzení, může být za jistých okolností zablokován (jak tomu bylo v příkladech ze závěru kap. IV): tentokrát půjde o to, že jeho provedení může být o něco náročnější, než se doposud zdálo. Začneme intertextovou výpovědí založenou na spojení dvou parafikčních tvrzení.⁶⁰

(4) V románu Jane Austenové je Ema bohatá mladá dáma, která žije se svým otcem poblíž Highbury, zatímco v románu Gustava Flauberta je Ema ženou venkovského doktora v Yonville.

Jak nám vychází podle Recanatiho analýzy, uživatel této věty vykonává dvojnásobný akt předstírání s demonstrativní funkcí: přechází přitom, v rámci jednoho tvrzení, z jedné hry v modu *jako by* do jiné, a tedy z jednoho fikčního světa do druhého. To může působit jako poněkud náročný, ale bezpochyby zvládnutelný výkon. Zvažme teď ale další tvrzení, opět současně mezitextové a parafikční (v předchozím textu se už objevilo v jiné verzi, v rámci jednoho z fiktivních dialogů v kap. VI):

60 Smyslem následujících úvah není otevřít problém mezitextovosti (též: mezifikčnosti) jako zvláštní téma, ale pokračovat v konfrontaci dvou pojetí parafikčních tvrzení, tentokrát se zaměřením na případy, v nichž tato tvrzení nabývají mezifikčního rozměru. Nejnovější diskusi o mezifikčních tvrzeních („interfictional statements“) viz v: Stokke, A., *Fictional Names and Individual Concepts*. *Synthese*, 198(1), 2021, No. 8, s. 7829–7859, Sect. 5.1.

(5) Ema ve Flaubertově románu je impulzivnější než Anna v Tolstého románu.

Uplatníme-li opět Recanatiho analýzu, vyjde nám, že mluvčí zasluhuje ještě větší obdiv než v případě věty (4). Musí porovnat stupeň exemplifikace jedné a téže mentální vlastnosti během přecházení mezi dvěma stavy předstírání, jinými slovy na cestě mezi dvěma fikčními světy – světem *Paní Bovaryové* a světem *Anny Kareniny*. Říkám „na cestě“, protože nejde o případ srovnávání dvou fikčních světů z jednoho externího stanovíště, ale o případ střídavého přijímání (tj. uznání reality) dvou fikčních světů, i když „jen“ v modu *jako by*. A vzhledem k nasazení dvou fikčních operátorů tato fluktuace nemůže být zastavena postulováním nového fikčního světa, který zahrnuje jak Emu, tak Annu, vydané na pospas našemu srovnávání: cestování mezi světy tedy zůstává nezbytností, stejně jako v případě (4).

Situace se radikálně změní, rozhodneme-li se interpretovat tvrzení vykonaná užitím (4) a (5) stejně jako v případě (A) v kap. III, jinými slovy, když je budeme číst jako přímočarou konfrontaci dvou fikčních postav, a tedy dvou abstraktních artefaktů situovaných v jednom (totiž reálném) světě, mezi ostatními kulturními výtvary. To, co nyní srovnáváme, jsou prvky literární konstrukce dvou románů vyžadujících od čtenářů dvě různé sady předpokladů_{JB}. Náš úkol zahrnuje identifikaci, nikoli střídavé přijímání_{JB} těchto předpokladů: jinými slovy, žádné cestování mezi dvěma stavy předstírání a dvěma odpovídajícími fikčními světy zde není zapotřebí. Naopak: srovnáváme, z fixního stanovíště, výkony v modu předstírání vyžadované dvěma texty narativní fikce – a činíme tak, aniž bychom cokoli předstírali, aniž bychom předváděli nebo simulovali akty předstírání pro své posluchače a aniž bychom je vybízeli k účasti na jakémkoli předstírání. Obsah tvrzení vykonaného užitím věty (4) pak lze specifikovat takto:

(4*) Román Jane Austenové vyžaduje od čtenářů, aby přistoupili_{JB} na předpoklad, že jméno „Ema“, jak se užívá v textu, referuje k bohaté mladé dámě žijící s otcem poblíž Highbury, zatímco Flaubertův román vyžaduje od čtenářů, aby přistoupili_{JB} na předpoklad, že jméno „Ema“, jak se užívá v textu, referuje k ženě venkovského doktora v Yonville.⁶¹

61 Připomínám náš pokus demonstrovat (pomocí fiktivního dialogu v kap. III) slučitelnost takových analýz se způsobem, jakým běžně přistupujeme k dílům narativní fikce a k jejich postavám.

A protože fikční postavu, chápanou jako prvek struktury literárního díla, můžeme identifikovat specifikací požadavků, které uvaluje na čtenáře (srov. naši diskusi v kap. II), můžeme totéž vyjádřit slovy:

(4⁺) Román Jane Austenové obsahuje, pod jménem „Ema“, postavu, v níž je zakódována vlastnost být bohatou mladou dámou žijící s otcem poblíž Highbury, zatímco Flaubertův román obsahuje, pod jménem „Ema“, postavu, v níž je zakódována vlastnost být ženou venkovského doktora v Yonville.

Podobně u věty (5):

(5^{*}) Osoba, kterou máme předpokládat_{JB} jako reálný referent jména „Ema“, jak se užívá ve Flaubertově textu, vykazuje vyšší stupeň impulzivnosti než osoba, kterou máme předpokládat_{JB} jako reálný referent jména „Anna“, jak se užívá v Tolstého textu.⁶²

Jak nám už připomnělo několik příkladů diskutovaných v předchozích kapitolách, věty jako (4) a (5), typicky (ale ne nezbytně) zbavené fikčních operátorů, mohou být užity i s jinou funkcí: v diskursu, který pokračuje v předstírání iniciovaném příslušnými díly narativní fikce (a to pro „pouhé potěšení ze hry“). A toto předstírání může být kreativně rozvinuto způsobem, který zjevně překračuje rámec nastavený původní fikcí. Například:

(6) Tento pátek bude dost rušný: Ema Woodhouseová mě chce představit otcí v jejich domě kdesi u Highbury, zatímco Ema Bovaryová mě pozvala na zemědělskou výstavu v Yonville.

V tomto případě postulují fikční svět (jinými slovy vybízím posluchače, aby přijal_{JB} jako aktuální kontrafaktický stav reálného světa),⁶³ který zahrnuje

62 Verze (5⁺) bude kopírovat (4⁺).

63 Zde (jako na jiných místech) vycházím z Kripkeho střízlivého pojetí možných světů jako „states or histories of the entire world“ (Kripke, S., *Naming and Necessity*. Oxford, Blackwell 1980, s. 18 n.); srov. též Stalnakerovo chápání možných světů jako „the ways our world might have been“ (Stalnaker, R. C., *Possible Worlds*. *Noûs*, 10, 1976, No. 1, s. 65–75 aj.). Korelativně identifikuji fikční svět románu s tím stavem reálného světa, který musí čtenář přijmout_{JB} jako aktuální, má-li pro něj text plnit své literární funkce. Jinými slovy, beru jako danost, že svět, k němuž narativní fikce zaměřuje naše myšlení, vnímavost, představivost, mravní intuice atd., je reálný svět našeho života (srov. např. Koťátko, P., *Fikce, skutečnost a radikální vyprávění*. *Organon F*, 20, 2013, č. 1, s. 72–96; týž, *Fictional Names, Fictional Characters and Persons Referred to in Narrative Fiction*, c.d.). Podobné stanovisko viz Friend, S., *The Real Foundation of the Fictional World*. *Australasian Journal of Philosophy*, 95, 2016, No. 1, s. 29–42; a Currie, G., *Models as Fictions, Fictions as Models*. *Monist*, 99, 2016, No. 3, s. 296–310. V současných teoriích imaginace tomu odpovídá chápání jejích výkonů jako „reality-oriented mental simulation“: pokus o logic-

Emu Bovaryovou, Emu Woodhouseovou a moji maličkost; obě Emy zde mají, jak bychom měli předpokládat_{JB}, vlastnosti, které známe od Flauberta a Austinové, až na pár drobných změn způsobených mou přítomností. Máme zde tedy (ne zcela čistou) fúzi dvou fikčních světů – což je operace, která, jak jsme viděli výše, nepřichází do úvahy v případech (4) a (5), pokud je analyzujeme Recanatiho způsobem.

Nakonec ještě zvažme větu

(Sext₂) Náš šéf není tak impulzivní jako Ema Bovaryová, ale je impulzivnější než Anna Karenina.

Vidím-li správně, nabízí se přinejmenším trojí funkce této věty:

(a) „seriózní“ tvrzení, v němž se porovnává stupeň impulzivnosti reálné osoby se stupněm impulzivnosti zakódovaným ve dvou fikčních postavách (tj. se stupněm impulzivnosti, který máme přepisovat_{JB} předpokládaným_{JB} referentům jmen „Ema Bovaryová“ a „Anna Karenina“, jak se užívají v příslušných textech);

(b) kreativní rozvinutí hry v modu *jako by* inspirované Flaubertovým a Tolstého textem, založené na přijetí_{JB} předpokladu, že reálný svět zahrnuje (jako své obyvatele vystavené našim psychologickým expertízám) kromě mého šéfa také Emu a Annu, exemplifikující vlastnosti zakódované v příslušných fikčních postavách;

(c) kontrafaktické tvrzení o tom, co bychom zjistili, kdyby Ema a Anna obývaly reálný svět (a byly zde vybaveny vlastnostmi zakódovanými v odpovídajících fikčních postavách) a kdybychom měli příležitost srovnat jejich temperament s temperamentem šéfa.⁶⁴

kou analýzu viz v Canavotto, I. – Berto, F. – Giordani, A., Voluntary Imagination: A Fine-grained Analysis. *The Review of Symbolic Logic*, 15, 2022, No. 2, s. 362–387.

64 Obširnější diskuse o funkcích vět typu (Sext₂) by se, mimo jiné, nemohla vyhnout konfrontaci s Crimminsovou interpretací tvrzení vykonaného užitím věty (S) “Ann is as clever as Holmes and more modest than Watson” (Srov. Crimmins, M., Hesperus and Phosphorus: Sense, Pretense, and Reference. *The Philosophical Review*, 107, 1998, No. 1, s. 1–47): “In saying this I am not really comparing Ann to two other people. But it is important to see that I am making as if to do exactly that. My use of the sentence (S) is framed from within a shallow pretense: a shared, conspiratorial make-believe that we can refer with the names ‘Holmes’ and ‘Watson’ to people who are as described in Conan Doyle’s stories” (s. 3). Nehledě na jisté zvláštnosti (viz zvl. pojem „mělkého předstírání“ – „shallow pretense“) by se naše diskuse s Crimminsovým výkladem a jeho univerzálními nároky ubírala stejným směrem jako předchozí debata s Recanatiho analýzou parafikčních tvrzení.

Účelem tvrzení (a) může být charakterizovat šéfův temperament srovnáním s temperamentem zakódovaným ve dvou notoricky známých fikčních postavách. Nebo to může být naopak: obecně známý šéfův temperament má sloužit jako etalon pro stanovení či odhad míry impulzivnosti zakódované ve dvou fikčních postavách. V každém případě zde není prostor pro žádné předstírání (a tedy žádné pokračování ve hře v modu *jako by* iniciované příslušnými texty a žádné cestování mezi světy).⁶⁵ Porovnávat tři složky našeho světa: jednoho šéfa z masa a kostí a dva abstraktní artefakty.

Tvrzení (c) může sloužit, svým vlastním způsobem, k témuž účelu jako (a), zatímco (b) by se přirozeně uplatnilo jako tah v kreativní hře v modu *jako by* („game of make-believe“), inspirované dvěma romány a poměry v reálném světě.⁶⁶ Tahy vykonané v tvrzeních (b) a (c) by se neměly zaměňovat: předpokládat v modu předstírání, že jistý kontrafaktický stav věcí je reálný, evidentně není totéž jako zvažovat v hypotetickém modu, co by se stalo (v našem případě: co bychom zjistili o jistých osobách), kdyby byl jistý kontrafaktický stav světa reálný.

65 Není třeba dodávat, že užití (Sext₂) může nést, ve všech navržených čteních, také sdělení na úrovni griceovské implikatury, například ironický odkaz na obecně známý fakt, že šéf je bytost naprosto neschopná impulzivního jednání – takže pokud jde o impulzivnost, není zde co porovnávat.

66 Na rozdíl od funkce předstírání v parafikčních tvrzeních podle Recanatiho analýzy (viz výše kap. IV) nebo funkce „shallow pretense“ v Crimminsově analýze příkladu zmíněného výše v pozn. č. 64.